

Tunnelma sanan käytöstä F. E. Sillanpään ”Elämässä ja auringossa”

1

Elämä ja aurinko alkaa seuraavasti:

”Poika tulee kotipihalleen juuri sinä aikana, jolloin laakson rinteelle on ehtinyt aivan nuori suvi. Suvea on ikäänkuin siroteltu kaikkialle, sitä on puissa, on maassa, on taivaan laessa. Poika näkee kaukaa tieltä, että porstuanoven puolisko on auki, ja se seikka määrää koko harmaan rakennuksen sävyn, eikä hän enää lähestyessään sitä katselekkään. Hänen väuhtinsa hidastuu, ikäänkuin matkan päämäärä olisi äkkiä siirtynyt paljon kauemmaksi. Vielä ihan lähellä hän seisahtuu, kääntyy sivuttain ja katselee maisemaa, niinkuin tahতোisi hillitä odottavaa oviaukkoa: ”älkää nyt, älkää uhotko sentähden, että minä tässä tulen, eihän siinä mitään ole että minä tulen.”

Näistä muutamista virkkeistä puhuvat jo selvinä vastaamme Sillanpään kynänjäljen aidot tunnusmerkit. Kaikki se, mitä tuodaan esille, on oikeastaan suloisen vähäpätöistä: poika tulee kotipihalleen, kesä on alkamassa, porstuanoven puolisko on auki, tulija seisahtuu ja katselee maisemaa —; mutta samalla aavistamme, että tuo vähäpätöisyys on vain näennäistä, silmänlumetta, ja että sen takana on, tai ainakin voisi olla, jotakin hyvin merkitsevää. Kertojan ote on kuin herkästi tunnusteleva, oikeita sävyjä etsivä, hiukan viittauksenomainen; hän ei selitä mitään. Huomiota herättää merkkillisen suurpiirteinen ajanmäärittely ensimmäisessä virkkeessä, yllättävän rohkea konkretisoiminen toisessa sekä jotenkin tarkoituksettomalta tuntuva kulkijan katseen suuntailu myöhemmin. Tällaisista tekijöistä, sekä mainituista että mainitsemattomista, vieläpä sellaisistakin, joita ei tarkinkaan erittely kykene paljastamaan, alkaa punoutua niitä hienoja ja salaperäisiä säikeitä, joista vähitellen

kehkeytyy aidosti sillanpääläinen sanonnan ja elämän tuntu, ”henki”, ”tunnelma”.

Siihen monessa suhteessa uutta sisältävään taiteelliseen tyyliin, joka *Elämän ja auringon* mukana tuli kirjallisuuteemme, sisältyy itse asiassa sangen eri suuntiin meneviä ominaisuuksia. Kritiikillä on ollut aihetta korostaa, kuinka tärkeä merkitys on ollut kirjailijan luonnontieteellisellä koulutuksella ja huomattavimmalta osaltaan siihen perustuvalla biologisella elämännäkemyksellä; on pantu merkille selvästi todettava mietiskelynhalu sekä huomautettu siitä perittyjen talonpoikaisvaistojen tukemasta läheisestä yhteenkuuluvaisuuden tunteesta, joka hallitsee ihmisen ja luonnon suhteita — kaikki ominaisuuksia, jotka sittemmin ovat tunnusomaisia jotenkin kaikelle sille, mitä Sillanpää on kirjoittanut.

Huomiota on kiinnitetty myös siihen, että esikoisromaanin kuuluu hyvin luonnetta antavana piirteenä pyrkimys väkevän tunnelman luomiseen ja tunnelmallisten seikkojen tehostamiseen. Näyttäsikin todella siltä, että kaikkien mitä teoksessa kuvataan: kesäisessä maisemassa oleileviin ihmisiin, suvisen luonnon ehtymättömään rikaspiirteisyyteen, vieläpä synnyttävää ja kypsyttävää elämää ylläpitäviin viettymyksiin, vaistoihin ja kiihkoihin, pyrkii sisältymään vahva tunnelmallisuuden kerros. Lukiessamme ja tarkkaillessamme teosta tuo aines mielessämme jollakin tavoin yhtyy siihen tuoreen ja kirkkaan runouden hohteeseen, joka valautuu sekä yksityiskoh-tien että kokonaisuuden ylle. Samalla kun näin todetaan, on kuitenkin korostettava, että Sillanpää ei tähtää tunnelmoimiseen, hänelle tunnelma ei ole mikään päämäärä tai tarkoitus sinänsä. Sen sijaan voidaan väittää, että tunnelma merkitsee tälle kirjailijalle ennen kaikkea keinoa ja välinettä — keinoa lähinnä elämän, elämäkokonaisuuden ilmentämiseksi, sellaisena kuin hän sen käsitti.

Kun edellä on puhuttu tunnelmasta tai tunnelmallisuudesta, on sanat käsitetty jonkinlaisiksi esteettisiksi oppisanoiksi. Sellaisina kritiikki niitä melkoisesti käyttää, ja sellaisina ne epäilemättä ovat käyttökelpoisia, joskin vain tiettyyn rajaan saakka. Sana *tunnelma* kirjailijan kielessä esiintyvänä ei ole mitenkään suoranaudessa yhteydessä tunnelmaa tehostavaan tai sitä välineenä käyttävään kuvaustapaan. Niinpä voidaan muistuttaa siitä, että alkuun lainatussa sitaatissa tunsimme jo voimakkaana Sillanpäälle ominaisen tunnelmallisen vireen, vaikka sanasto ei antanut tähän ainakaan välitöntä

aihetta. Tuskin kukaan myöskään väittää, että Juhani Ahon lastussa *Kosteikko, kukkula, saari...* ei olisi tunnelman tihentymisen siivittämiä yksityiskohtia, vaikka sanaa siinä ei ole käytetty kertaakaan. Sen sijaan satunnaisesti se voi esiintyä miltei minkälaisessa taideproosassa tahansa. Seuraavassa Veikko Huovisen *Hamstereista* otetussa kohdassa sen luonne on samanlainen kuin yleensä puhkielessäkin: "No hyvä; käydään toiveikkaasti, posket rusottaen pöytään. Suurenmoinen *tunnelma*. Höyryävät vadit ja kulhot kiertävät — —." (107) Maria Jotunin *Arkielämää* teoksen vuorosanassa taas on kysymys kansanomaisesta humoristisesta käytöstä: "Siinä on oikea *tunnelmien* pesäpaikka, semmoinen kyhmy kuin mikä potaatti." (Kootut teokset I, 224.)

Seuraavassa on tarkoitus tarkastella *tunnelma* sanan esiintymistä *Elämässä ja auringossa* — lähtökohtana on nimenomaan sana ja sen käyttö — ja tehdä siitä sellaisia huomioita ja johtopäätöksiä, joihin aihetta ilmaantuu. Kun sana tavataan teoksessa viidettäkymmentä kertaa, sitä ei voida sivuuttaa romaanin sanastoa tarkkailtaessa; sitä lienee pidettävä kirjailijan mielisanana, ja sillä voidaan ainakin olettaa olevan jonkinlaisia yhteyksiä kirjan sanonnan ja taiteellisen elämänkuvan hahmottumistapaan yleensäkin.

2

Elämässä ja auringossa on joukko tapauksia, joissa *tunnelma* sana esiintyy yhdyssanan osana. Yhdyssanan alkupuoliskona oleva määräysosa saa aikaan sen, että sana — ainakin pinnallisesti katsoen — näyttäisi tuovan ilmi jonkinlaisen "tyyppitunnelman": "kevättunnelma" (1. painos, 26), "kirkkoonlähtötunnelma" (85), "sunnuntaitunnelma" (137), "aattotunnelma" (196), "jälkitunnelma" (199), "iltatunnelma" (238), "ukkostunnelma" (265), "kuutamotunnelma" (285). Sillanpää ei kuitenkaan tällaisissakaan tyydy läheskään aina pelkkään "tyyppiin", vaan saattaa tuoda sanan käyttöön eloa ja tehoa hienoin ja nimenomaan hänelle ominaisin kielellis-tyylillisin keinoin: "Siinä asuu kevättunnelman kaihoisin osa, se on kuin riutuvan talven katse sieltä alhaalta tänne ylös haapojen kevään korkeuteen — —." (25—26)

Tämä esimerkki viittaakin sangen keskeiseen piirteeseen *tunnelma* sanan esiintymisessä, nimenomaan sen käytössä kielen, jatkuvan sanonnan virran osana. Kun kirjailija sanoo: ”Nuorten mielessä on *voimakas nykyhetkentunnelma* — —” (19), tai: ”— — on kuitenkin vielä viimeinen tilaisuus *pieneen tunnelmaan*...” (31), on kysymys melko tavanomaisista sanonnoista; toisin sanoen *tunnelma* sanaan liittyvä adjektiivinen määräyssana ei kykene saamaan aikaan sellaista mielikuvayhdistelmää — tämän kirjailijan yhteydessä voisi ehkä puhua sanaõinnusta —, jolla olisi varsinaisesti sillanpääläiseksi katsottavaa luonnetta. Tällainen ominaisuus on sen sijaan selvästi jo seuraavissa esimerkeissä:

”Eliaksen mieleen asettui *ihmeellisen yksinkertainen ja täyteläinen tunnelma*, jonka lähinnä saattaisi tulkita sanoilla: ’minä elän maailmassa.’” (103) ”— — ja koki nyt *tavallista täyteläisempinä ne tunnelmat*, joita ihminen saa mennessään ensikerran jonkun toisen ihmisen ovista.” (111) ”Ja ulkona on *sunnuntaitunnelma leveänä ja kestäväänä*.” (137) ”Mäessä jatkui *sama hienon ällistyksen tunnelma* — —.” (169) ”Siinä *tunnelmassa oli jotain vahvaa ja asiallista*, sade oli nyt vettä, eikä hopeaa, kuten kesäkuussa.” (288)

Adjektiivien osuus on näissä tapauksissa hyvin ratkaiseva. Laatu merkitsevät sanat ovat sellaisia, että ne tuovat ainakin miedosti konkretisoivan tai metaforisen piirteen *tunnelma* sanan yhteyteen. On ymmärrettävää, että sanayhdistelmiin voi tällöin tulla yllättävyyden ja erikoisuuden leimaa. Tällainen luonne niillä kuitenkin on oikeastaan vain silloin, kun niitä tarkastellaan tällä tavoin kielellisestä ja taiteellisesta yhteydestään irrotettuina. Alkuperäisellä paikallaan ne yleensä sulautuvat aidolla tavalla rikastuttamaan hahmottuvan elämänkuvan olennaisia puolia.

Ehkä vielä tärkeämpi merkitys kuin adjektiiveilla on verbeillä *tunnelma* sanan käytön tukijoina ja tehostajina. Teonsanan avulla aikaansaatu metaforinen tekijä merkitsee tyyliä voimakkaasti hehkuuttavaa piirrettä. Siihen passiivisesti koettavaan ja staattiseen, jota *tunnelma* sana psyykkiseltä kannalta pyrkii ilmentämään, liittyy teonsanan avulla jonkinlainen, tosin heikohko, ikään kuin vaihteasti ja varovasti sykhdyttävä aktiivinen ja dynaaminen lisäsävy. Yhdistelmässä on sanonnan kannalta kieltämättä oma erikoisleimansa, ja Sillanpäättä ajatellen ollaankin tekemisissä hänen luonteenomaisimpien taidekeinojensa kanssa.

Esim. "Sunnuntaitunnelma oli Korkeeen kohdalla hiukan herpaantunut, ikäänkuin väsynyt omaan lataukseensa." (137) "Mutta jopa herätti huomion, koko pihamaan kotoinen kuutamotunnelma valahti pois." (285) "Lyijypilven väri ja tunnelma leijui yhä silmissä." (298) "Ihmiset ovat kokoontuneina aine, jolla on sellainen ominaisuus, että kun siihen jostain saapuu hieno, salaperäinen, näkymätön käyte-aine, siitä tulee juhla; aivan kuin viini käy. Tunnelmat nousevat tyveninä hivelevinä kuplina." (325)

Niin erilaisia kuin ne adjektiivit, joita *tunnelma* sanan yhteydessä esiintyy, voivatkin olla, niitä useita yhdistää eräs merkityksen vivahde. Sellaiset kuin *täyteläinen, leveä, kestävä, voimakas, vahva, onnellinen* liittävät itseensä jonkinlaisen runsauden ja yltäkylläisyyden piirteen. Samanluontoista merkityksen sävyttymistä voidaan huomata myös verbien metaforisen käytön yhteydessä, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

"Asumusten läheiset kummut ja mäet ovat aamuauringon valta-
paikkoja, niiltä se hallitsee maisemia ja ikäänkuin katselee ja kuuntelee, kuinka sen määräämä tunnelma aaltoilee ilmassa ja äänissä ja kaikkien kappalten pinnassa, ehtii kylistä kyliin, kirkosta kirkkoon, ja jo muutamana tunnin päästä virtailee monien urkujen alkusoitoissa." (80) "— — jättänyt sielunsa ovet avoimiksi, niin että ulkoa tulvehtiva luonnontunnelma pääsi sinne sisälle." (90) "Ukkonen uhkasi lujemmin ja akka istui siinä naama viirussa, olemuksellaan omituisesti vahventaen kiihtyvää ukkostunnelmaa." (265)

Tuollaisia sävyjä ja vivahteita esille tuova *tunnelma* sana tulee omalta osaltaan täydentämään sitä elämän rikkauden ja täyteläisyyden tunnetta, joka on koko *Elämän ja auringon* elämäkuvalle ominainen. Sillanpäälle tunnusomaisen käsitystavan mukaisesti tuo ehtymättömän rikkauden mielikuva liittyy heräävään, kypsyvään ja voimakkaasti itseänsä toteuttavaan ihmiseen ja luontoon, ja se saa tavallaan hyvinkin konkreettisen perustan niistä biologisista siteistä, joita havaitsemme liittämässä toisiinsa erilaisia ja eriasteisia elämän piiriin kuuluvia yksilöitä ja kokonaisuuksia.

Kielen osana *tunnelma* sana saa merkitystä ennen kaikkea siitä tavasta, millä se liittyy sitä kehystävään ja tukevaan sana-ainekseen, erityisesti metaforisista tekijöistä. Siitä on tullut hyvin tehokas sanonnan väline.

Huomautettakoon, että teoksessa *Ihmislapsia elämän saatossa*, jonka novellit, kuten tunnettua, on kirjoitettu ennen *Elämän ja*

auringon luomisvaihetta, *tunnelma* sana on huomattavasti harvinaisempi. Yhtäläisiä piirteitä sanan käytössä voidaan tietysti panna merkille; niinpä verbaalista metaforiikkaa esiintyy jonkin verran, samoin merkitykseen on saatu samansuuntaisia lisä vivahteita, mm. muutaman kerran *vahva* adjektiivia käyttämällä. Yleisvaikutelmaksi kuitenkin jää, että sanan esiintyminen on jossakin määrin suoraviivaisempaa ja vivahteettomampaa kuin esikoisromaanissa.

3

Niillä seikoilla, joita edellisessä jaksossa on käsitelty, on epäämätön osuutensa sanonnan hahmottumisessa, joskin niiden ehkä voidaan katsoa kuuluvan lähinnä tyyli-ilmiöitten pintakerrostumaan. *Tunnelma* sanaa on koettava tarkastella myös jossakin määrin toisesta näkökulmasta. Voidaan esittää kysymys: minkälaisen sielullisen asennoitumisen pohjalta syntyvät tämän sanan varaan rakentuvat sanonnat, joista edellä on mainittu esimerkkejä? Tähän liittyy läheisesti toinen kysymys: mitä ne osoittavat kertojan ja kuvattavan välisistä suhteista?

Itse *tunnelma* sanaa ajatellen lienee ensinnäkin huomautettava siitä tosin itsestään selvästä asiasta, että se ei ilmaise mitään ulko-naisesti todettavaa. Vaikka on sangen tavallista puhua esim. luonnontunnelmasta, ei ole kysymys sellaisesta, mitä luonnossa itsessään olisi olemassa. Tuollaisista tunnelmista puhumisen voisi ajatella viittaavan siihen, että luontoon halutaan sisällyttää sellaisia tavallaan vain subjektiivisesti koettavia ja tunnevärittyneitä arvoja, lähinnä kauneusarvoja, jotka ovat aistimin havaittavissa ja jotka havaintoihin liittyvinä voivat synnyttää tarkastelijassa tietynlaisen sisäisen tilan, "mielialan", "tunnelman". "Kuinka nopeasti ihmisen mielialat vaihtuvatkaan aistimusten vaikutuksesta!" sanoo Sillanpää kerran *Elämässä ja auringossa* (348). Tai havaitsijan, *tunnelma* sanan välttämättä edellyttävän subjektin, osuus voidaan viedä vielä pitemmälle, jolloin äärimmäisenä johtopäätöksenä on kirjailijan novellissaan *Katsaus* esittämä ajatus: "Maisema on vain mieliala — —." (Ihmislapsia elämän saatossa, 1. painos. 162.)

Kun edellisessä jaksossa oli puhe *tunnelma* sanan käytöstä, mainittiin siihen liittyvästä konkretisoivasta ja metaforisesta piirteestä. On vielä aihetta palata tähän seikkaan. Kun käytetään sellaisia

adjektiiveja kuin esim. täyteläinen, leveä, vahva, voimakas, on kysymys laadusta, joka luonnollisimmin yhdistyy konkreettiseen substantiiviin. Kun tuollaisia laatusanoja esiintyy *tunnelma* sanan yhteydessä, on tuloksena sanayhdistelmä, johon kytkeytyy hyvin voimakas subjektiivisen näkemis- ja tuntemistavan korostus. Erikoisuutena on nimenomaan tuo ikään kuin ohimenevä häivähdys konkreettiseen suuntaan, vaikka sanonta tosiasiallisesti puhuu kokonaan muuta: valottaa sielullista sisästäpäin ja tavallaan pelkistettynä. Jos ajatellaan niitä kohtia, joissa *tunnelma* sanan elävä käyttö nojaa verbaaliseen metaforaan, niin on todettava, että niiden sisäinen hahmottuminen on olennaisimmalta puoleltaan saman luontoinen. Huomattakoon vaikkapa seuraava lause: "Tämän tunnelman alkutekijät vilahtelivat somasti hänen tajunnassaan." (103) Ei voida kieltää, että tässä on vaikuttamassa jonkinlainen kosketus todellisuuteen, esineiden maailmaan; sellaisen on omiaan aikaansaamaan nimenomaan sana "vilahtelivat", ja sitä tukee omalla tavallaan sana "somasti". Mutta tuo kosketus on niin hauras, että se ei häiritse tärkeintä. Sillä pääasiana ovat ilmeisesti syvällä vaikuttavat sielunliikunnot, olevaisen heijastuminen sielussa — mutta samalla sielullisen peilautuminen olevaiseen, siis herkkään vaistoamiseen ja tuntemiseen perustuva salaperäinen ja jatkuva vuoroliikunta olevaisen pisteestä toiseen.

Sitä mistä syvimmältään on kysymys, Sillanpää on itse *Elämässä ja auringossa* eritellyt seuraavasti:

"Hän tunsu itse, kuinka hänen silmänsä hohtivat ja katseensa hajaantui jonnekin näkyväisen ohi, ikäänkuin välttääkseen hämartyvän pienen ympäristön ihmettä, tai pikemminkin antaakseen ympäristölle häiritsemättömän tilaisuuden katsella hänen sielunsa liikkeitä. Tässä tilassa koko hänen sielunsa tuokiotila heijastui ympäröivän pienoismaailman esineistä takaisin hänen tajuttavakseen. Se on yksinäisyyden ihmeellinen ja ikuinen taikatyö: Ihmisellä on ollut joku elämys, jota sielu jo kauvan on tiedottomasti odottanut. Hetki on ohi ja sielu on päässyt tiedottomasta jännityksestään. Ihminen etsii yksinäisen paikan viillettäväkseen sieluaan, ja jo hetken perästä äskeinen elämys on tuon ympäristön taikaheijastuksen kautta liittynyt entisten elämysten sarjaan, ja ihminen katselee tuota lisääntyntä sarjaa samoin kuin työntekijä karttuneita tuloksiaan. Siinä on lohdutus ja osanotto." (57—58)

Sen perusteella, mitä tähän mennessä on tullut esille, voidaan sanoa, että *tunnelma* sanan käyttö ei kuvasta realistisiksi leimattavia, ei myöskään romanttisia tyylipyrkimyksiä; samoin ei voida puhua idealisoivasta sen paremmin kuin puhtaasti lyyrisestäkään suhtautumistavasta, joskin lyyrisesti värittyneellä ”minällä” on epäämätön ja tärkeä osuutensa. Sillä kysymys on impressionistisesta asennoitumisesta ja sen mukaisista tyylipyrkimyksistä hyvin luonteenomaisessa mielessä. *Tunnelma* sana itsessään edellytti havaitsevan ja tuntevan tekijän olemassaoloa, kiinteää yhteisvaikutusta ympäristön ja ihmisen välillä; yhteisvaikutuksen luonne korostui siitä tavasta, millä sanaa lauseessa oli käytetty.

Mutta impressionistinen suhtautumistapa merkitsee vain tyyppinimitystä. Ehkäpä aidosti sillanpääläistä erikoisleimaa ilmentävän asennoitumisen selitykset ovat löydettävissä kirjailijan omista sanoista, niin tyyppillinen impressionisti kuin niistä toisaalta näyttää puhuvankin. Ensinnäkin on kysymys ”aavistamisesta”:

”Elämän sulot ovat kaikkien runojen ikuinen ja saavuttamaton päämäärä. Ne seisovat iäti paikallaan sen saavutettavissa, joka siihen pystyy. Näin joskus voi joku ihmislapsi välittömästi aavistaa niistä jotakin. Minä aavistan nyt, mutta onko kukaan muu aavistanut näin kuin minä?” (104)

Toiseksi on kysymys tunnetun ja aavistetun ”tulkitsemisestä”:

”— — minä olen monessa muodossa lukenut ja kuullut runoelmia elämän suloista ja olen niin tottunut niihin tapoihin, joilla niitä tulkitaan, että olen ihailnutkin vain *tapoja*, ja unohtanut, että runoelmien esineitä on olemassakaan. Mutta voisiko millään tulkita tätä, jota nyt tunnen?” (103—104)

Epäilemättä *tunnelma* sana on romaanin tarkastelijan kannalta siinä suhteessa tärkeässä asemassa, että se suuntaa huomion suorakukaisesti siihen irrationaaliseen ainekseen, jonka panos teoksen sisäisen maailman rakentumisessa on hyvin keskeinen. Sillä aavistamiseen ja tulkitsemiseen nojaava asennoituminen johtaa impressionistille luonteenomaiseen tulokseen: saamme aistia ja tuntea lukemattomia ilmiöitä, mutta ne ovat nopeasti haihtuvia, joskus vain hämärästi aavistettavia; erikoista niille on nimenomaan se, että ne syvimmälle mennessä kuvastavat todellisuutta, jonka perimmäinen olemus on salattua. Asia voidaan sanoa myös Sillanpään omilla sanoilla: ”Koko kevät-kesän ilma on täynnä pientä ja

suurta salaa. Linnut kyllä laulavat ja käet kyllä kukkuvat ja kukkain tuoksu tuntuu. Mutta sen kaiken syvin olemus on sala-peräisyys." (15) — Huomautettakoon, että tällaista asennoitumista tukevat ja kannattavat erilaiset tyyliä rakentavat ainekset; tässä yhteydessä on erityisesti viitattava tavallaan *tunnelma* sanan ympärille muodostuneeseen sanastoryhmään, siis sanoihin, jotka lähtevät samanluontoiselta psyykkiseltä pohjalta ja jotka omalta osaltaan hahmottavat teoksen runomaailmaa samaan suuntaan. Näistä tulee puhe seuraavassa jaksossa.

Sillanpään impressionismi saa kuitenkin erikoisluonteensa siitä, että sillä on oma, ensi hetkessä varsin jyrkältä näyttävä vastapoolinsa. Kysymys on kaikesta siitä, mitä ohjaa tieto, äly, järki, yleisesti sanottuna ennen kaikkea kirjailijan biologisesta elämännäkemyksestä, sen muovaamista kokonaiskuvan piirteistä, sen säätelystä ajatuksenkuljeteluista ja siihen perustuvista oivalluksista. Tätä puolta on useat kerrat voimakkaasti korostettu ja todella syytä. Mutta tieto, äly ja järki ovat sangen rajallisia; ne merkitsevät paljon niin kauan kuin on kysymys havaitusta ja koetusta elämäkokonaisuudesta. Mutta "suhde kaikkeuteen, pelkkään olevaiseen, sivuuttaen sen muodot — se on vaikein ja pulmallisin, koska ihminen ei voi tämän suhteen vastapuolta tajuta samaan tapaan kuin hän tajuaa noita sen muotoja, siis paikassa ja ajassa", Sillanpää sanoo pienessä kirjoittelmassaan *Omistani ja omilleni*. Tällä suunnalla on siis vastassa tietty raja, jonka tuolle puolen kirjailijan älyllinen uteliaisuus ja runouden hengen siivittämä kaipaus alituisesti tähtäävät, mutta jonka toisella puolen olevaa voidaan vain epämääräisesti "aavistaa" ja "tulkita". Siellä jossakin kohtaavat toisensa ne ominaisuudet, Sillanpäälle luonteenomaisen taiteellisen hahmottamisen vahvat perustekijät, jotka itse asiassa lähtevät hyvin erilaisten psyykkisten asennoitumisten pohjalta. Tärkeintä on ennen kaikkea vain todeta, että niillä on yhteinen leikkauspiste olemassa, ja tämä osaltansa tekee ymmärrettäväksi sen helposti havaittavan tosiasian, että kirjailija on merkillisen saumattomasti liittänyt luonnontieteellisen elämänkäsityksensä luomaansa taiteelliseen elämätkuvaan.

Tunnelma sanan käytön taustaan ja edellytyksiin voidaan saada vielä pieni lisäpiirre, jos viitataan kertomateknillisiin seikkoihin. Kertojan osuus *Elämässä ja auringossa* näyttää erältä puoliltaan

hyvin selväpiirteiseltä. Helposti ovat erotettavissa ne kohdat, joissa kertoja, joskus hiukan yllättäen ja väkivaltaisestikin, työntyy esiin, paljastaa ohjailevan kätensä ja selittelee lukijalle tapahtumia. Tämä merkitsee tietysti sangen ulkonaista ja muodollista puolta. Mutta samalla tuollaiset kohdat viittaavat muuhunkin; ne ovat tietyn pinnan yläpuolelle kohoilevia merkkejä, jotka itse asiassa osoittavat kertojan jatkuvaa ja hyvin aktiivista mukanaoloa.

Mutta tämä aktiivinen mukanaolo merkitsee muutakin. Sillanpääläinen elämä, ihminen, maailma, olevainen, sellaisina kuin ne *Elämässä ja auringossa* tavataan, edellyttävät kertojalta sellaista asennoitumista ja sellaista suhtautumista kuvattavaan, että sille ei aikaisemmassa kirjallisuudessamme ole minkäänlaista vertailukohdtaa. Kertoja muovaa teoksensa maailmaa täydellisesti sisästäpäin. Impressionistinen asennoituminen on viety eräässä mielessä äärimmäisyyteen. Tässä kaikessa on kuitenkin selväpiirteisesti yksilöllinen leima. Sopii huomata esim. se, että näennäisesti katsoen kertoja siirtelee näköpistettä hyvin moninaisin tavoin; näkökulma saatetaan avata milloin ihmisestä, milloin kukasta, hyönteisestä tai taivaanlaesta käsin. Mutta tämä kaikki on itse asiassa vain eräänlaista huo- juntaa, suuren olevaisen sisällä tapahtuvaa liikettä, joka sillanpääläisen ajattelutavan mukaan ei vaikuta kokonaisuuteen. Sillä kokonaisuus lähtee kertojasta käsin; hän todella elää mukana kaikessa — kun näin sanotaan, ei ole kysymys tavanomaisesta ja pinnallisesta sanonnasta, vaan on ajateltava ”elämistä” hyvin erikoisessa ja samalla hyvin todessa merkityksessä: kertojasubjektikin on vain muuan piste tai ainehiukkanen, joka lukemattomien hiukkasten kera muodostaa elämän kokonaisuuden; mutta kirjailijan käsitystavan mukaan jo yhteen hiukkaseen sisältyy elämän täydellisyys ja ääretömyys.

Edellä esitetyn huomioon ottaen ei oikeastaan voida esittää mitään epäilyksiä siitä, mikä on se *tunnelma* sanan edellyttämä subjekti, josta aikaisemmin on mainittu. Sanotun perusteella saa myös selityksen sille vaikutelmalle, miksi sanaan ei, silloin kun Sillanpää sitä käyttää, sisälly pinnallisen tai ulkopuolisen toteamisen tai kielen muodollisen yksikön luonnetta; se on sidottu jatkuvan kielen virran synnyttämiin mielikuviin siten, että se voimakkaasti vetoaa tuon subjektin, kaikessa mukana elävän kertojan, olemassaoloon. Tämä tekee osaltaan ymmärrettäväksi sanan tehon ja tärkeyden tyyliissä.

Niistä sanoista, jotka *Elämässä ja auringossa* tuovat ilmi samanlaisen tai ainakin jossakin suhteessa samanluontoisen psyykkisen lähtökohdan kuin *tunnelma* sana, on ensinnäkin mainittava sana *mieliala*. Se saattaa olla joskus täsmällisemmältä vaikuttavan ja ikään kuin ulkokohtaisemmin suoritettun sielunerittelyn väline, mutta yleensä sen käyttö saa samantapaisia vivahteita kuin *tunnelma* sanankin.

Esim. "Mutta hänestä itsestään tuntui siltä, kuin hänen äskeinen pihamaalla kokemansa *mieliala* olisi kuulunut viime talveen." (30—31) "Ja kukin piti *mielialansa* hienon-hienoja ailahteluja oman sielunsa erikoisina pikku aarteina ja nautti niistä itsekseen." (19) "Sunnuntai kului taas tyvenesti, ja Lyylin *mieliala* lähenteli samanlaista kuin hänellä oli ollut aamulla isän ja äidin kirkkoon hankkiessa." (92) "Tavallista tyytyväisempänä hän jälleen eteni Taaven vaiheilta, hyräili ja oli havaitsevinaan maisemassa jotain, joka kuului yhteen hänen *mielialansa* kanssa." (101) "He tekivät kävelyretken, sinne tänne tempovien *mielialojen* vallassa, ja onnistuivat kokojen välttämään kaikkisurmaavaa tuttavallista keskustelua." (129) "Tuo muisto ja hänen tämänpäiväinen *mielialansa* ovat ikäänkuin samassa lämpötilassa, yhteen sattuessaan ne eivät vaikuta toisiinsa mitään." (135—136)

Toisena on mainittava sana *sävy*. Tavanomaisin sanonta syntyy silloin, kun on kysymys keskustelusta tai puheäänestä: "Äänen *sävy* ilmaisi hänen tunteensa hänen nykyistä seuraansa kohtaan." (166) Sanan esiintyminen vaikuttaa useinkin melko yksinkertaiselta ja suorasukaiselta, koska *sävy* vain ikään kuin ulkopuolisesti todetaan: "Akkunoiden *sävystä* voi nähdä, missä huoneissa asutaan." (52) *Sävy* liitetään tällöin suoranaisesti konkreettisen substantiivin yhteyteen, jolloin subjektiivisuuden piirre ei erityisesti korostu. Seuraavat taas ovat näytteitä sellaisista tapauksista, joissa ollaan hyvin lähellä *tunnelma* sanan luonteenomaista käyttöä:

"Laajan vesipinnan rantoja ja rajoja ei voi täältä asti arvioida, mutta sen *sävy* on yhtä kuin kukkasten, koivujen, pihamaiden ja katonlapeiden." (159) "— — ilmaisi taivas ja maa ja koko näköpiiri sekä Olgalle että Eliakselle sen uuden ikäänkuin ajattoman *sävynsä*, jonka ne olivat saavuttaneet silleikaa, kun he olivat tuijottaneet kevättrannikon viimeisiin häipyviin saariin." (205) "Myö-

hemmin hän sitten unohti tuon kuvitelman, mutta jollain lailla se säilyi hänen alitajunnassaan ja määräsi sen *sävyn*, joka näkyväisellä maailmalla oli hänen silmissään noina vaikeina aikoina." (228)

Sana *henki* taipuu kirjailijan käyttämänä luontevasti kuvastelemaan aavistelevaa asennoitumista ja tulkitsemiseen tähtäävää ilmaisu-yritystä. Sen suosiminen voi helposti tuoda mukanaan olennoimiseen tähtääviä piirteitä: "— — oliko siinä asuva kesäyön *henki* kuullut noita sanoja." (143) Mutta perustavoitteena on joka tapauksessa käyttää sanaa niin, että se on välikappaleena sulatettaessa yhteen kertojan, kuvattujen henkilöiden ja ympäröivän luonnon ominaisuuksia. Kun siten ajatellaan Sillanpäälle tyypillisiä sanontoja: "lehtiruohon hieno henki", "kasvavan ruohon henki", "kesäyön henki", "pirtin henki", "juhannusaattoehtoon henki", "ihmiskasumusten henki", "maiseman henki" jne., voitaneen todeta, että kirjailija on sanaan sisällyttänyt täysin yksilöllisen merkityksellisen saadakseen siitä taiteellisten pyrkimystensä mukaisen sanayksikön.

Ehkä merkillisin esimerkki sanan esiintymisestä *Elämässä ja auringossa* on seuraava:

"Jos jälkeinpäin luettelee poissa olleelle kaikki, jotka olivat läsnä, ei hän siitä saa mitään käsitystä itse tanssista, sillä tanssin oleellisin kohta on sen näkymätön *henki*, joka muodostuu kaikista niistä näkymättömistä ajatussäikeistä, jotka yhdessä pölyn ja soiton kanssa täyttävät hämärän ilman. Yksilö häviää tanssissa ja hänen viehätyksensä on juuri siinä, että hän liikkuu tuossa tanssin sekoitettussa *hengessä* niinkuin jossain suojelevassa ainemeressä, hänen yksilöllinen aivoituksensa voi suloisesti turvallisesti piillä kaikkien aivoitusten yhteisjoukkiossa." (179)

Epäilemättä tässä on etäännytty melkoisesti siitä, mitä *tunnelma* sanaan varsinaisesti liittyi. Mutta selvä yhteinen kohta on edelleen olemassa: sanan merkitys on kokoava ja tihentävä, se pyrkii viittauksenomaisesti tuomaan ilmi jotakin, jonka voi tuntea ja jota voi tulkita, mutta jonka syvintä sisällystä on hyvin hankala edes symbolisen merkkikielen avulla eritellä.

Satunnaisemmin esiintyvä on sana *tuntu*:

"Ajatuksessa vilahti hänen kotonsa, isänsä ja äitinsä ja koko sen elämän *tuntu*." (68) "Näissä päivissä alkoi olla samanlaista *tuntua*, kuin niissä aikaisemmissa kevään viikoissa ennen muorin pojan

tuloa ja sen seikkailun alkua.” (202) ”Olga heräsi vuoteessaan, mutta ei heti noussut ylös, sillä sitä myöten kuin tajunta herätessään avautui, tunkeutui siihen lähestyvän vihkimisen *tuntu*.” (303)

Vain sen asennoitumisen huomioon ottaen, jonka pohjalta mainittujen sanojen käyttö suuremmassa tai pienemmässä määrin lähtee, on ymmärrettävissä, että kirjailija on kyennyt mukauttamaan myös *runous* ja *runollisuus* sanat impressionistisia taidepyrkimyksiä palvelevan kielenkäyttönsä luonnollisiksi osiksi. On kysymys rohkeasta kieleen kohdistuvasta teosta, jonka onnistumista on pidettävä pienenä ihmeenä.

Esim. ”Mutta sunnuntaiaamun *runous* on niin kirkasta ja korkeata, ettei sen tarvitse kätkeä mitään.” (79) ”Juhannusaatto-ehtoon *runollisuus* saapuu nurkkiin, pieliin ja pihamaalle — sillä se on etupäässä niiden *runoutta* — se saapuu niihin tuona määräpäivänään, illalla, siihen aikaan kun aurinko ei enää häikäise.” (157) ”Sillaikaa kun nämä tapahtuivat, oli nurkissa, pielissä ja pihamailla säilynyt juhannusyön *runollisuus*, niinkuin pitkä rauhallinen luonnonilmiö olemukseltaan perin vieraana kaikille kihlajaisille, lauluille ja tansseille.” (184) ”Mutta me joudumme eläissämme näkemään tapaus-sarjoja perätysten ja tuossa yksitoikkoisessa perättäisyydessä on, jos osaamme sitä nähdä, suuri *runollisuus*, joka ensin masentaa ja sitten virvoittaa.” (309—310)

Oman ryhmänsä muodostavat adjektiiveista johdetut tavallisesti *-us-* tai *-ys-*loppuiset abstraktiset substantiivit, joita Sillanpää käyttää runsaasti. Sellaiset kuuluvat tyypillisesti impressionistisiin kielen keinovaroihin; niihin liittyy epämääräisyyttä, aineettomuutta ja tunnepitoisuutta, ja ne soveltuvat hyvin luonnollisina välineinä mielialojen lyyrillisävyyseen erittelyyn. Käsiteltävänä olevan teoksen kohdalla on korostettava sitä, että ne — esim. sellaiset kuin *hartaus*, *salaperäisyys*, *herkkyys*, *kotoisuus*, *leppeys*, *raukeus*, *malttamattomuus*, *viattomuus*, *ikävyys*, *virkeys* — ilmaisevat sellaisenaan tietyn tunnelmallisen laadun tai vireen.

Esim. ”Ilta tuli ikäänkuin lähemmäksi ja toi tullessaan ennen tuntemattoman, salaisen *hartauden*.” (31) ”Katsellessaan peillistä alastonta kuvaansa, tunsu Olga mielensä kohoavan outoon *hartautteen*.” (127) ”Tämä on jo sellainen tulevaisen kevätyö, ulkona on vahva, harras, pilvinen pimeys ja haapojen täysi-ikäiset lehdet ovat

kuin kohoova joukko herkkiä henkiä, jotka vartioivat tätä oudon kevätyön *hartautta*." (250) "Niinikään toisten huomaamatta hän katsoo ulos, valoisan yön *salaperäisyys* vetää hänen mielensä hetkeksi syrjään ja huomauttaa — —." (163) "Siihen ei osunut lännen kajastus ja siksi se jäi pihan puolella vallitsevan *herkkyyden* ulkopuolelle." (27) "Ilman *herkkyys* pitelee kevyesti laajempaakin näköpiiriä, jota vallitsee vanha havulativa harju." (159) "Pirttirakennus ja pihamaa ja niiden luoma *kotoisuus* lehahti yhtäkkiä tytön tajuntaan." (26) "Mutta tämän katua astelevan kolmikön keskinäiseen viihtymykseen se loi juuri tällä kertaa erikoisen *leppeyden*." (17) "Vallitsi tavallinen arki-illan *raukeus*, jota kuitenkin leudonsi se, että syötiin ja vihdottiin ilman valkeata." (32) "Sillä heti kun Elias äidin askeleet kuultuaan oli irroittanut käsivartensa Lyylin ympäriltä, valtasi hänen mielensä suloinen *malttamattomuus*." (57) "Mieluisa *raukeus* oli vaivuttamaisillaan hänet täyteen uneen — —." (71) "Lyyli tunsi olevansa nyt jo toinen kuin aamupäivällä, ja kun ilta jälleen ehti, valtasi hänet kummallinen epäsointiainen *ikävyys*." (93) "Ilmasta oli jo aikaa kadonnut aamuinen *virkeys*, joka silloin valitsi kun puhuttiin Olgan asioista." (125)

Edellä esitetyt tapaukset lienevät antaneet jo jonkinlaisen kuvan *tunnelma* sanaa tukevasta sanaperheestä, vaikkakaan sitä ei ole ollut mahdollista tässä tyhjentyvästi käsitellä.

5

Tunnelma sanan välityksellä voidaan ilmeisesti nähdä vielä josakin määrin toiseltakin kannalta siihen tapaan, millä taiteellinen hahmo rakentuu.

Ensimmäisistä hetkistä, jotka Malkamäen vanhanemännän poika viettää kotonaan, kerrotaan mm. näin: "Kaikkien pielten ja paikain pienoismaailmat olivat siinä niin somasti entisellään tuttuine *tunnelmineen*, eikä tiedä mihin niistä ensin eläytyisi." (10)

Tapaus on jossakin määrin yllättävä. *Tunnelma* sana ei esiinny yksinomaan kokoavana, sillä samalla kun sen avulla on pyritty tavoittamaan tilanteen senhetkistä "henkeä", sen laadullista vivahdetta, annetaan ymmärtää, että henkilön kokemus voi käsittää lukuisan joukon pienoismaailmoita, joihin kaikkiin sisältyy oma "tunnelmansa". Kohta jää lajissaan ainoaksi. Yleensä suunta on tavallaan päinvastainen: kertoja paneutuu etsimään ja erittelemään tunnel-

man "alkutekijöitä". Tällaista tapahtuu romaanissa paljon, eikä tällöin läheskään aina ole tarpeellista puhua nimenomaan tunnelmasta ja sen tekijöistä. Seuraava näyte osoittaa, mistä on kysymys:

"Eliakselle oli juhannusyö ollut aivan erikoinen merkkitapaus, hiukan samanlainen kuin ensimmäinen kesäyö ensimmäisine suudelmineen, vaikka sielullisilta ulottuvaisuuksiltaan tietysti äärettömän paljon laajempi. Mutta nytkin oli hänen jäkitunnelmansa pääperustana se tieto, että oli kokenut sitä, mitä oli — että hänkin siis nyt oli astunut sisälle siihen maailmaan. — Omituinen sivuseikka tämän tunteen yhteydessä oli se, että hän yhtäältä tunsi olevansa pikkupoika, semmoinen kuin oli kymmenvuotiaana, jolloin kaikki juhlallisemmat tapaukset herättivät mieleen jonkinlaisen viattoman harmauden; että hän yksinjäädessään pakostakin katseli tätä uutta kokemustaan kymmenvuotiaan kannalta. Silloin kymmenvuotiaana hän oli jo *tiennyt* "sen", mutta ei pitänyt sitä itselleen milloinkaan mahdollisena. Nyt hän kymmenvuotiaan mielellä ihmetteli niitä teitä, joita kaksikymmenvuotias oli äsken kulkenut. Hän ikäänkuin vakuutteli itselleen, että niin todellakin oli tapahtunut, ja vakuutellessaan hän tarkasteli käsiensä ja sormiensa selkäpuolia niinkuin joitakin olentoja, jotka olivat seuranneet häntä pikkupojasta tähän asti, ja nyt myöskin ihmettelivät." (198—199)

Kun aikaisemmin *tunnelma* sanan yhteydessä on ollut aihetta viitata lähinnä siihen, että on kysymys havaitsevan subjektin ja ympäröivän maailman vuorovaikutuksesta tai peräti eräänlaisesta yhteensulautumisesta, tulee tässä esille kokonaan muuta. Tietyksi kokonaisvaikutelmaksi, mielialaksi, tunnelmaksi, liittyvät säikeet punoutuvat niistä ajallisesti eritasoisista osasista, jotka vaikuttavat henkilön sielunelämässä. Sillanpään elämäkerran kirjoittaja T. Vaaskivi on kiinnittänyt huomiota tähän kirjailijan ihmiskuvaukseen hyvin tärkeänä kuuluvaan puoleen ja mainitsee siitä mm.:

"Ihminen on — niin kuuluu hänen kirjoittamaton väittämänsä — jokaisessa tunteessaan monitasoinen olento, joka elää puolittain menneessä, puolittain nykyisyydessä kuulumatta täysin kumpaankaan; jokainen aktuaalinen elämys panee väreilemään taantuvien muistojen ketjun, muistojen, joista nykyhetkinen kokemus imee varsinaisen värinsä." (138)

Ajallisia suhteita käsitellessään kirjailija epäilemättä haluaa totuttaa ajatuksemme "jonkinlaiseen pallonmuotoisuuteen", joka hänestä on "verrattomasti komeampaa kuin se 'suunta'-ajattelu,

johon pintapuolinen arkielämä niin helposti johtaa”, kuten hän sanoo kirjoittelussaan *Omistani ja omilleni*; sillä hänen käsityksensä mukaan ”iankaikkisuus ei ole aikaa”.

Toisaalta tässä yhteydessä tulee mieleen myös se, mitä Maurice Maeterlinck teoksessaan *Haudattu temppeli* sanoo korostaessaan menneisyyden selittämätöntä mahtia:

”Menneisyys on se kohtalo, joka toimii takanamme ja ojentaa kätensä sille, joka toimii edessämme. Se antaa tuolle kohtalolle kahleittemme viimeisen renkaan. Se työntää meitä yhtä vastustamattoman kovakouraisesti kuin tuo toinen meitä vetää. Sen häikäilemättömyys on ehkä vielä kauheampi. Kohtaloa voi epäillä. Se on Jumala, joka ei etsiskele kaikkia. Mutta kukaan ei ajattelekaan asettua vastustamaan menneisyyden voimaa.” (134—135)

Samalla kun todetaan, että Maeterlinck menneisyydenkin voimaa korostaessaan ajattelutapansa mukaisesti joutuu mystiikkaan, on aihetta huomauttaa, että Vaaskivellä Sillanpään ajankäsittelystä puhuessaan on rohkeutta eräänlaisina vertailun kohteina tuoda esille sellaiset nimet kuin Marcel Proust ja James Joyce. Aivan ilmeisenä on pidettävä, että Sillanpää kosketuskohtia menneeseen elämään — samoin kuin ympäröivään maailmaankin — ottaessaan tuntee, tunnustelee ja aavistelee ja että hän samalla joutuu takertumaan paljon sellaiseen, joka johtaa syvimmälle mennessä salattuun, kaikkinaista elämää kehystävään selittämättömään, jonkinlaiseen maeterlinckmäisyyteen. Mutta toisaalta hänen noitakin otteitaan ohjailee realistin varma käsi sekä hyvin uudenaikaisen psykologin silmä ja vaisto.

Sitä, millainen osuus *tunnelma* sanalla on ajallisessa porautumisessa, valaistakoon muutamien esimerkkien avulla. Ensimmäkin voidaan sanoa, että sanaan liittyy useimmiten jonkinlainen aikasuhteisiin viittaava vivahde. Tällaisesta on kysymys jo silloin, kun puhutaan esim. ”nykyhetkentunnelmasta” tai ”ajattomuuden tunnelmasta”. Kestävyys ja pysyvyyden piirrettä saatetaan korostaa mainitsemalla, miten kaikki oli ”somasti entisellään tuttuine tunnelmineen” (10), miten pihalla ”viipyi vielä jätettä äskeisestä tunnelmasta” (30), miten ”pirtin sopessa jatkui tunnelma, kesti aikansa ja alkoi lauhtua” (62) tai miten ”mäessä jatkui sama hienon ällistyksen tunnelma”. (169)

Kohti menneisyyttä lähdetään liikkumaan jo silloin, kun käytetään seuraavanlaisia kohtia:

"Päivän vaikutelmat luovat aina ihmiselle *iltatunnelman*, siihen ovat osallisina kaikki pienet ja unohtuneetkin vaikutelmat, jotka ovat verrattavissa pöly- ja hunajahiukkasiin mehiläispesässä." (238)
 "Astuessaan vihkimäryijylle hän vielä muisti aamulliset vuoteessa kokemansa *tunnelmat*. Ne ikäänkuin kimmahdivat päin hänen tajuntaansa ja siitä takaisin ja jättivät jälkeensä sen tiedon — —." (309)
 "Hän viipyi vielä vuoteessa ja ajatteli näitten viime päivien menoa, joka nyt hänen raikkaassa mielessään väikkyi yhtenäisenä *tunnelmana*, niinkuin tämä kesäisen sunnuntai-aamun hetki." (103)

Liitettiinpä *tunnelma* sanalla ilmaistu menneisyydestä peilautuvaan muistoon tai merkitsipä se vain jonkinlaista nykyhetken ja menneisyyden leikkauspistettä, se osoittautuu kiitolliseksi siinä suhteessa, että se hienovaraisesti viittaa, että siihen sisältyy selvänä tunnepitoinen ja impressionistinen vaikutelma-luonne, mutta että se ei rajoita. Tämänluontoiset kosketuskohdat menneeseen ovat laadullisilta vivahteiltaan täysin samanluontoisia kuin ne kosketukset, joita kertoja harrastaa ihmisen ja ympäröivän maailman välillä.

Esim. "Tällainen pikkuinen lemmenmuisto on perin hienotunteinen. Se saapuu vain silloin, kun ympäröivä maailma taas on samassa vireessä, kun sitä ikäänkuin kaivataan *tunnelmaa* täydentämään." (20) "Kerran sanottiin, että on Kynttilänpäivä ja sitten jälleen sanottiin, että on Maarianpäivä ja samaan aikaan näyttäytyi iltapäivisin pirtin lattialla ja ikkunanpielessä hyväntahtoinen kirkkaus, joka kummallisella tavalla palautti jonkin hyvin kaukaisen lapsuudenaikaisen *tunnelman*, muiston jolla ei ole aikaa eikä paikkaa..." (23—24) "Jos tämä olisi musiikinäytelmä, kului siinä tämä aika siten, että soittimet toistelisivat aiheita näiden ihmisten aikaisemmista kohtauksista ja *tunnelmista*, ja katsojat jännittyneinä pitäisivät silmällä taustassa olevaa sulkeutunutta aitanovea." (188) "Ja juhannuspäivänä oli juhla jo menossa ja kaikki *aattotunnelmat* kauvempana kuin milloinkaan." (196) "Kuinka kaunis olikaan se *tunnelma*, joka eräänä viime huhtikuun yönä vallitsi Korkean tuvassa, kun Lyyli yksinään mieluisasti valvoi ja kuunteli toisten hengitystä ja siinä uskalsi ajatuksissaan sanoa sen nimen, jonka mieleentuoma kuva oli kuin luotu liikkumaan siinä kuulakassa yössä, kun haapa kukki ulkona ja Lyyli valvoi sisällä nukkuvan sisarensa vieressä." (249)

Näihin verrattavia tapauksia on jo teoksessa *Ihmislapsia elämän saatossa*:

"Helpoin on minun siitä nyt muistaa eräs *tunnelma*, joka vielä joskus voi palata semmoisenaan. Kävelen kylän maantiellä talvisena

pakkasehtoon. — —." (Kodin helmasta) "Ja ympärillämme kaikkialla levisivät ihanat suojelevat metsät niinkuin asumaton avaruus, ja kirkas kirkas talviyö, jonka *tunnelmaan* sisältyivät monet kauniit ihmisunelmat ja -vaiheet aikojen takaa." (Elon virta vilahtelee) "Ja niinkuin vanha hyräily palaa mieleeni sama *tunnelma*, joka ennen pienenä ollessani tällaisina iltoina minut aina valtasi. Juuri kun sadetta tai ukkosta odotettiin, ja pirtissä istuivat isä, äiti ja joku tuttu kylänihmäinen ennen saunaan menoa, silloin halusin minä retkeillä pois kotopihalta — —." (Niinkuin huhtikuun päivä —)

Huomautettakoon, että edellisessä jaksossa käsitellyt sanat vain aniharvoin saavat *tunnelma* sanaan verrattavan tehtävän ajallista kerroksellisuutta ilmaistaessa.

On vielä syytä mainita kohta, josta taiteellisen hahmon rakentumista ajatellen avautuu aikasuhteisiin kietoutuvia perspektiivejä hyvin toisenlaatuisessa mielessä kuin edellä esitetyissä esimerkeissä. Romaanin epilogissa, jossa kertoja käsittelee "runoilijan" suhdetta esitettyyn kesäiseen tarinaan, sanotaan mm. näin:

"On siis tarpeetonta lähemmin määritellä, minä syksynä tapahtui, että muuan runoilija lähti liikkeelle kammiostaan. Runoilija oli jonain sopusointuisena hetkenä saanut kuulla niistä viehättävistä liikkeistä, joiden moninaisuudesta tämä kirja on kokoomus. Hän oli saanut kuulla — tai sielunsa silmin nähdä — kaikki kevyinä miellyttävinä kosketuksina, ja hänet oli vallannut tuollainen ajattomuuden tunnelma. Hän näki kaikki tämän kirjan tapaukset edessään pitkähkönä hetkenä kammionsa tutussa äänettömässä hämärässä." (336)

Vaikka kertoja jatkaessaan "runoilijansa" mielialojen ja ajatusten esittelyä tuo esille hyvin erilaisia aineksia, vaikka aidosti ja hienosti oivallettu pyrkii jatkuvasti sekaantumaan epäaitoon ja ristiriitaiseen, voidaan lainatun kohdan katsoa sangen suorasukaisesti viittaavan taiteellisen innoituksen ja luomistyön lähtökohtaan ja sen laadulliseen olemukseen. Alkuituna on tietty tunnelma, johon menneisyydestä heijastuvat säteet "runoilija" näkee "pitkähkönä hetkenä" edessään.

Lainatulla kohdalla on hyvin selvä ja eräissä suhteissa melkoisesti enemmän puhuva rinnakkaistapaus. Ihastuttava novelliharjoitelma *Nocturno*, joka alaotsikon mukaan sisältää *Elämän ja aurin-
gon* ensi aiheita, alkaa seuraavalla virkkeellä: "Joutuneena tasaisen,

vahvan tunnelman valtaan, haluan antaa tapausten hahmon eräälle kevätkesän yölle, jommoisen silmäni näkee entisessä elämässä, kaukana nykyajan tuollapuolen." Erikoista tässä on nimenomaan tunnelman ja *tunnelma* sanan asettaminen selvään lähtöasemaan ja sen käsittäminen taiteellista muotoa hyvin ratkaisevalla tavalla luovaksi tekijäksi.

Kohdan taiteellis-psykologinen merkitsevyys paljastuu vielä monipuolisemmin piirtein, jos otetaan huomioon, mitä novellin johdannon, "Preludin", loppu sisältää. Kuvailtuaan porraskäytävässä tapahtunutta pientä lemmenseikkailua kertoja jatkaa, hillityn värikään impressionistisin tyylikeinoin tunnelmaa eritellen:

"Niinkuin joku ohitseni ajaessaan olisi kauniisti hymyillyt. Tuolainen soma kaupunginneiti keväisessä kävelypuvussa, siro sateensuoja hansikoidussa kädessään. Ventovieras olento, jota hetken pidän sylissäni hämärässä. Tuulen tuoma lemahdus puistikosta, operetin sävel, joka on jäänyt mieleen soimaan. Kevätöinen tunnelma, tulee ja menee hipaisten kuin henkäys sateen edellä, ei tavoita oikein ajatustakaan, sykähyttää vain verta ja menee. Mutta jättää jonkun kielen soimaan, siitä sukeutuu sävel, joka pyrkii jonnekin pois ja vie mielen mukanaan. Tätä sielun-sisäistä soitantoa vaalii valoisa yö, hilliten sitä kuin näkymätön sordino ...

"Äskeinen sykähdys on jo aikoja sammunut. Tuon entisen, menneen kevätyön soitanto kuuluu kaukaa sisämaan syvyydestä, jossa sen aihe kerran lie tapahtunut... ennen rikkimenoa..."

Tuskin koskaan myöhemmin Sillanpää on kyennyt sitomaan nykyisyyden ja menneisyyden säikeet yhteen yhtä arasti sykähtelevin, vaistomaisin tyylikeinoin kuin tässä katkelmassa. Erityisesti on tämän yhteydessä korostettava myös sitä merkitystä, mikä on ajan ja paikan ulottuvaisuuksien kiinteällä yhteen sulattamisella. Se lopullisesti synnyttää vaikutelman siitä, että kosketukset esineiden maailmaan häviävät, paikan ja ajan suhteet menettävät olennaisen merkityksensä ja tuloksena on aidosti sillanpääläinen, pelkistetty ja ajaton sielunmaisema. Sen kehästä kasvaa tietty, lujemmin paikkaan ja aikaan ankkuroitu inhimillisten tapahtumien sarja, joka "kerran lie tapahtunut".

Tunnelma sanan käyttö on ennen Sillanpäättä suomalaisessa kirjallisuudessa sangen vähäistä. Huomio pyrkii kiintymään Juhani Ahoon, erityisesti hänen lastutaiteeseensa, mutta sielläkin sanaa tavataan suorastaan yllättävän niukasti. Lastujen neljännessä koelmassa on tältä kannalta mielenkiintoinen sepite *Tunnelmani*, pieni proosaruno, joka on monessa suhteessa tyypillinen muodollisiin korostuksiin vetoavan ja kielellisiin leikittelyihin taipuvan tyylikauden tuote. Alku on jo kuvaava: ”Te *tunnelmani*, te mielialojeni keveät perhoset, te liioittelevat lintuset, jotka väikytte maailman ja minun välillä... mitä minulle olisi maailma ilman teitä? — Muita esimerkkejä samasta lastusta:

”Ja nyt on minulle maailma *tunnelmien* valossa kuin taivas tuulisenä päivänä, joka milloin pilveen peittyy, milloin kaikessa kirkkaudessaan väikkyy — —.” ”Sentähden lemmin minä teitä *tunnelmani*, kuin talossa lapsia lemmitään — —.” ”Sentähden hoidan minä kuin uhritulta teitä, *tunnelmani*, enkä soisi teidän koskaan sammuvan.”

Koko lastun luonteen mukaista on, että sana esiintyy sangen ulkonaisena ja formalistisesti tajuttuna kielen yksikkönä. Sen ympärille ei kiteydy sellaista persoonallista ja taiteellista sanottavaa, sellaista aidon runouden pakotonta ja luonnollista ilmapiiriä kuin Sillanpääällä. Eräissä muissa lastuissa sanan käyttö saattaa olla kielen kannalta luontevampaa, mutta jää ilmeisesti jatkuvasti vaille tehoa-vaa yksilöllistä vivahdetta:

”En siihen *tunnelmaan*, jonka vallassa olin, osaa vieläkään täysin selvää syytä löytää. Luulen, että se kuitenkin oli seuraavista aiheista kokoonpantu — —.” (Tulo koulukaupunkiin.) ”Mutta minä luulen, että on paljon niitä, jotka kadehtivat Mattia ja hänen rauhoittavia *tupakkatunnelmiaan* ja jotka olisivat onnellisempia, jos ei heillä olisi sen suurempia aarteita vartioitavina kuin on Matilla.” (Kun Matti pani tupakan.) ”*Aamutunnelman* voi rikkoa pienikin seikka. Se, mikä sen kestää, on aitoa.” ”Hän herätti *emäntätunnelman*, sen sanomattoman miellyttävän ja sulaisen — —.” (Lahjoitus.)

Huomiota herättää, että *Tunnelmani* lastun alussa *tunnelma* sanan rinnalla esiintyy sana *mieliala*, jota — samoin kuin *mielentila*

sanaa — tavataankin melko runsaasti lastuissa. Ne ovat merkitykseltään jotenkin yksiselitteisiä, mutta samalla tyyllisiltä "yläsäveliltään" melko suppeita. Ahon lyyrillisävyiseen erittelyyn ne tuntuvat hyvin luontuvan.

Esim. "Semmoinen kuin on *mieliala* tuollaista tietä yksin astuessa,, semmoiseksi jää se usein mennyttä elämää muistellessa." "Laskeusin levolle sillä *mielialalla*, etten ketään kaippaa — —." "Aamulla ovat tunteet toiset, ja aurinko antaa uudet *mielialat*." (Kosteikko, kukkula, saari...) "Mutta kenties kaikista unohtumatompia olivat sittenkin ne hetket, kun pienissä kuoroissa — — toverien kanssa sulettiin hienoihin, ihanteellisiin *mielialoihin*." (Vanha laulaja.) "En kielläkään, että tunteeni ja *mielialani* olivat melkein samat kuin jos olisin ollut kihloissa enkä saanut nähdä morsiantani muuta kuin kerran päivässä." (Viimeinen rakkauteni.) "Ihminen on usein *mielentilojensa* heiteltävänä. Ne tulevat, nuo hänen, 'tuulensa', puhaltuen milloin sieltä, milloin täältä." "Mutta ehkä on tämä vain satunnainen 'tuuli', omatekoinen *mielentila*, syntynyt siitä, ettei oikein käsitä olevia oloja." (Kotiin.)

Juhani Aho on lastuissaan suuressa määrin hauraitten kuvitelmiin ja unelmiin taiteilija. Sellaisena hänessä on tietysti vahva annos lyyrisyyttä ja subjektiivisuutta. Vaikka nämä ominaisuudet kuuluvat myös Sillanpään taiteilijankuvaan, melko korostetusti nimenomaan esikoisromaanin ajatellen, ei hänen *tunnelmallaan* ole mitään tekemistä tarkoituksettoman unelmoimisen tai pelkissä mielialoissa keinumisen kanssa. Sanan käyttö merkitsee erästä tärkeää ja laillaan taiteellista johdonmukaisuutta toteuttavaa vaihetta hänen laatunsa mukaisessa tarkassa sielunanalyysissä.

On aihetta viitata myös parin ulkomaisen kirjailijan teoksiin. — Knut Hamsunin *Panin* vaikutus *Elämään ja aurinkoon* on ilmeinen, niin kuin useat kerrat on todettu. Todennäköisesti voidaan puhua myös eräistä tyylin sukulaispiirteistä, vaikka tälle puolelle ei aina ole painoa pantu. *Tunnelma* sanan kohdalla haittaa vertailujen tekoa se, että sana esiintyy *Panissa* vain muutaman kerran. Jos näitä tapauksia tarkastelee, näyttäisivät yhtäläisyydet kuitenkin sangen huomattavilta. Seuraavat esimerkit on otettu Joel Lehtosen v. 1907 ilmestyneestä suomennoksesta:

"Satakoon tai tuulkoon, se ei vaikuta asiaan, usein saattaa pieni ilo vallata ihmisen sadepäivinä ja johdattaa hänet yksinäisyyden onneen. — — — Toisin ajoin taas eivät harvinaiset tapahtumatkaan

jaksa riipaista ihmistä tasaisesta ja köyhästä *tunnelmasta*.” (8) ”Vaelsin kotiin yhtä *tyhjä tunnelmaisena* kuin ennenkin ja haluttomuutta hyräillen.” (9) ”Ja sade ja tuuli tekivät työtään ja sulattivat kaiken lumen. Jonkun päivän kulki rauhaton ja kylmä *tunnelma* yli maan, lahot oksat natisivat ja varikset kokoontuivat parviin raakkumaan.” (13) ”— — joskus olin jalkeilla jo kahden ajoissa aamulla ehtiäkseni siihen riemun *tunnelmaan*, joka remahti linnuista ja eläimistä auringon noustessa.” (18) ”Sitten kiihdyin *tunnelmaan* hänestä, hän näytti niin yksinäiseltä, minua hellytti se — —.” (34) ”Ja merkilliset *tunnelmat* tulvivat sielussani ja niin raskaaksi käy pääni istuessani siinä — —.” (87)

Pan on kirjoitettu minä-muotoon, joten sanan käytön kertoma-tekniillinen ja psyykinen perusta on jossakin määrin toisenlainen kuin *Elämässä ja auringossa*. Kuitenkin voidaan todeta, että sanan aktivoiminen kielessä on tapahtunut jotenkin samanlaisin keinoin kuin Sillanpäälläkin. Niinpä sanasta on tullut elävä ja tehokas kielen osa. Toisaalta viime kädessä sillanpääläinen tuntu kuitenkin puuttuu: subjektiivisuuden aste on ikään kuin miedompi, sanan käyttöön ei liity erittelytaipumusta, ja yleensä Hamsunilla on pyrkimys muovata sanottavansa verbaalisemmin korostuksin, mikä vaikeuttaa tämänkin sanan osuuteen kielessä.

Lainattakoon tähän vielä joitakin sellaisia näytteitä, joissa tietty tunnelmallinen vire on ilmaistu jollakin muulla kuin *tunnelma* sanalla. Yhtäläisyyksiä Sillanpään sanontaan on epäilemättä olemassa, mutta toisaalta Hamsunille ominaiset erikoispiirteet ovat helposti todettavissa.

”— — mutta minä en pannut niin rikkaa ristiin tehdäkseeni mitään, iloinen ja outo *levottomuus* tulvehti sydämessäni.” (18) ”Vieras *ilmanhenkäys* leyhähti vastaani majasta, kun astuin sisään, tuntui kuin en olisikaan siellä ollut yksin enää.” (20) ”Outo *epäsointu* heräsi minussa Edvardan nauraessa, minä katsoin häneen ja huomasin — —.” (25) ”*Alakuloisuus* oli mieleni asujan, sydän mietti määrättömiä — —.” (96) ”Ja sekaisen kiihkeä *ilo* täälläolosta väristää minua merkillisesti...” (115) ”*Hermostunut riemu* porahteli läpi luitteni ja minä kuiskutin — —.” (146)

Siitä kirjallisuudesta, jonka Sillanpää ilmeisesti on lukenut, herättää tässä yhteydessä mielenkiintoa myös Vladimir Korolenkon teos *Sokea soittaja*, jonka suomennos on vuodelta 1899. Herkän, taiteilijaksi kehittyvän sokean lapsen ja nuorukaisen sieluntilojen

erittely on suoritettu vetoamalla niihin kosketuksiin, joita hänellä on ulkomaailman kanssa. Noita suhteita kuvatessaan teoksen kirjoittaja jossakin määrin muistuttaa sitä, mitä sittemmin tapaamme Sillanpäällä. Hän käyttää erilaisia mielentiloja ilmaisevia sanoja, nimenomaan substantiiveja; mutta jo muutamat näytteet *tunnelma* sanasta, joka kirjassa on varsin tavallinen, osoittavat, kuinka syvälle käyvästä erilaisuudesta on kysymys. *Sokean soittajan* kertojan asennoituminen vaikuttaa pinnalliselta ja sovinnaisen ulkopuoliselta, joskaan ei voida puhua sellaisesta formalistisesta korostuksesta kuin Ahon *Tunnelmani* lastun yhteydessä.

Esim. "Näytti siltä kuin hän olisi voinut muutamilla lyönneillä sulattaa ne mahtavan ja kauniin sopusoinnun soreaksi virraksi, ja silloin kuuntelijat jäähmettyivät jännityksestä ja Maksim ihmetteli, mistä sokea oli saanut nuo tavattoman voimakkaat *tunnelmat*." (130) "Hän ei enää voinut kuulla tytön äänen hellää sointua, onnellisen illan kaikki *tunnelmat* haihtuivat ja tyhjyys ammotti niiden sijalla." (141) "Aivan sama mieliala voi hänessä herätä kuunnellestaan määrättyjä ääniä. Äänet ja värit ovat yleensä samanlaisten *sieluntunnelmien* symbooleja." (152) "Levottomat mielikuvat häipyivät eivätkä ne heränneet enää uudelleen eloon, sillä hän ei koettanut enää sulattaa yhteen erilaisia *tunnelmiaan*." (168) "Kotoisen luonnon elävä *tunnelma*, tarkka ja samalla omituinen yhtäläisyys kansallisten sävelien kanssa ilmeni sokean soittajan ihmeellisessä soitossa, jonka hän hetkellisen innostuksen valtaamana loihti esiin soitokoneestaan." (174)

Melko vähänsanovaksi, osittain suorastaan onton tuntuiseksi *tunnelma* sanan käyttö näkyy yleensä jäävän muilla kirjailijoilla Sillanpään verrattuna. Hänen käsissään sana kohoaa edustamaan tärkeimpänä yksikkönä sellaista sanaryhmää, jolla on olennainen tehtävänsä ei ainoastaan kielen pienoishahmotuksessa, vaan myös esikoisromaanin taiteellisen elämäkuvan rakentumisessa laajemmassakin mielessä.

Siihen, mitä Sillanpää sanoo tunnelmaksi, hän epäilemättä kiteyttää jotakin ihmiselämän voimakkaimmin koetuista tuokioista. Ulkonaisesti tunnelmaan voi liittyä hyräilyä, samoin kuin Hamsunin *Panissa*, mutta ei puhetta. Jotakin siitä, mitä Maeterlinck *Köyhien aarteissa* puhuu hiljaisuudesta ja vaitioloista, tulee mieleen. "Kun

huulet vaikenevat, silloin heräävät sielut toimimaan. Sillä hiljaisuus, vaitiolo, on täynnä yllätysten, vaarojen ja onnen mahdollisuutta, ja siinä olotilassa sielut liikkuvat vapaasti." (13)

Elämässä ja auringossa Sillanpää pyrki laillansa tavoittamaan sen elämän, joka hänen senaikaisen käsityksensä mukaisesti oli todellinen ja sekä ulkonaisilta että sisäisiltä ominaisuuksiltaan tosi. Hän oli tietoinen kehitysopin ratkaisevasta merkityksestä henkiselle kasvulleen ja ajattelulleen; hän oli monisti ja hän oli laillaan materialisti; luonto oli avautunut hänelle, todella silmin nähtävänä ja korvin kuultavana, niin rikkaana kuin vain harvoille. Hänellä oli siten hallussaan runsaasti aineksia, joiden varaan omaleimaisen taiteellisen elämänkuvan saattoi rakentaa. Tuo tieto ja kokemus näkyvätkin kaikesta, mitä hän on kirjoittanut.

Mutta kun hän lähti "tunnustelemaan sisällölle sanallista muotoa", pelkkä havainto tai kokemus eivät hänelle suuria merkinneet; tai ne merkitsivät enintään jonkinlaista välinettä, ei arvoa. Sillä — kirjailijan omia sanoja käyttäkseni — hän oli "ylimys", joka pyrki näkemään kokonaisuutta eikä halunnut "alhaisoihmisen" tavoin ahertaa osien maailmassa; hän tähtäsi päämäärään ja ratkaisuun eikä tahtonut tyytyä välineiden saavuttamiseen; hän näki elämän "paikan ja ajan rajoittamana tietoisuutena", jonka salaisuuden perille hän halusi päästä. Tässä kaikessa oli viime kädessä runoilijanmielikuvitus ja -intuitio esittämään ratkaisevaa tekijää.

Niinpä voidaan sanoa, että Sillanpään käsityksen mukainen elämän totuus ei sisälly havainnoitavaan, empiiriseen todellisuuteen, vaan pikemminkin kaikkinaisissa elämän ilmenemismuodoissa todettavaan käsittämättömään, arvoitukselliseen, mysteerinomaiseen — näin nimenomaan esikoisromaania silmällä pitäen. Tämä toteamus on asetettava kiinteään yhteyteen sen sanastoaineuksen kanssa, jota edellä on käsitelty. Onhan selvää, että tuollainen käsitys ei voinut päästä ilmi esim. sanoissa, jotka yksipuolisesti toivat esille ulkomaailmaan liittyviä huomioita ja toteamuksia, vaikka kirjailija tietysti sellaisia tarvitsi; oli lähdettävä kokonaan toiselta pohjalta. Ei ollut tärkeitä, että sanaston, sen paremmin kuin kuvakielenkään, olisi tähdättävä aistimiin vetoavien piirteiden havainnollistamiseen; sen sijaan piti olla tuntuva kerros sellaista sanamateriaalia, jonka tehtävä ei ollut aistimien tai älyn, vaan vaiston määräämä, joka synnytti vaikutelmia, mutta ei rajoittanut niitä, joka ilmaisi "aavis-

telemista" ja "tulkitsemisen" halua; siis piti olla aineksia, jotka johdattelivat toisaalta pois havaitsevan tajunnan, kokemuksen ja tiedon piiristä kohti ihmissielun hämärästi aavistettavissa olevia syviä pohjakerroksia, toisaalta kohti niitä alueita, joilla tunnetaan koko elämäkokonaisuuden yhteinen ja ajaton sykähtely.

Tuon pyrkimyksen kanssa yhteyteen on siis asetettava Sillanpään taiteelle tunnusomainen ykseyden tunne, jonka lähtökohta on tietysti monistis-biologinen, mutta jonka sulautuminen taiteelliseen muotoon saa aikaan merkillisiä tuloksia. Perustekijänä on tavallaan ihmisen ja luonnon suhde, muuan tämän kertomataiteen olennaisimpia, mutta samalla problemaattisimpia kysymyksiä; kuitenkin ei ole jätettävä huomioon ottamatta myöskään aikasuhteitten käsittelyä, jonka osuus on vielä vaikeammin havaittavissa ja eriteltävissä, mutta jonka merkitys lienee arvioitava varsin huomattavaksi. Kannattaa huomauttaa, että *Elämässä ja auringossa* on kohtia, jotka ykseyden tunnetta ajatellen merkitsevät jonkinlaisia huipennuksia: rikkain piirtein ja ikään kuin tihentyvin vedoin suoritettun tunnelmanerittelyn tietä tähdätään tietyn perusoivalluksen ilmituomiseen. On kysymys hetkistä, jollaisia "kokee jokainen joskus, ehkeivät kaikki niitä semmoisiksi huomaa". Teoksen miespuoliselle päähenkilölle sattuu tällainen hetki heti hänen saavuttuaan kesäksi kotiinsa:

"Hyvin hiljainen hyräily unohtui siinä pitämään kiinni kerran herättämästään tunnelmasta. Ympäristö näytti hyväksyvän sen. Laajan huoneen oviseinä otti vastaan iltapäivän paisteen molemmista peräakkunoista, ja toisen sivuakkunan pielessä kumartui tuomenkukka, ikäänkuin viitaten katsomaan ohitsensa loivaan laaksoon. Laakso kohoovine rinteineen, taloineen taivaineen, antoi katsella itseään, niinkuin se, joka on varma viehätyksestään hyvännäköiset silmät katselivat kauvan tuomenoksan ohi ja hyräily piti ympäristöä lunoissaan. Asettunut mieli tunsu kuin aavistuksena ikkunan takaa seinustalta lehtiruohon hienon hengen, ja seinäkellon käynti oli kuin jonkin seikan yhtämittaista vakuuttelua. Ja hiljallensa tämä vakuuttelu saikin sitä kuultelevan ihmismielen tar koittamaansa tilaan. Hän tajusi muutamina hetkinä olemisen, elämän, suuren yksinkertaisuuden ja tähän tajunnan vilahdukseen sopeutui niinä hetkinä kaikki mitä oli hänen ympärillään: kellon käynti, kasvavan ruohon henki, päivän suloinen riutuminen — ja hän itse. Niinkuin hänen sisäinen ihmisensä olisi sanonut itselleen: 'tässä minä nyt istün', ja sillä tulkinnut ja selittänyt koko olemisen arvoituksen." (11—12)

Mutta tuolla tunteella on ilmeinen ja tehokas osansa myös romaanin kokonaiskompositiossa. Tapahtumien ajallinen kaari ulottuu ulkonaisesti katsoen keväästä syksyyn; tuohon vaiheeseen sisältyvät moninaiset ja hyvin tutut luonnon tapahtumat. Voimme kuitenkin sanoa, että romaanin ihmisetkin oikeastaan elävät vain keväästä syksyyn; he heräävät, kasvavat, kukkivat ja riutuvat luonnon mukana, ja syksyn tultua he ovat runoilijanmielikuvitusta inspiroivina tekijöinä yhtä kuolleita kuin syksyn luontokin. Viime kädessä on kysymys siitä, että kokonaisuuttakin ajatellen tietyt tekijät vaikuttavat omalatauisella tavalla yhdistyneinä meidän mielikuvitukseemme; taiteen vastaanottajan kannalta voidaan puhua ”ykseydestä” ja ”tunnelmasta” sellaisessa mielessä, jonka voi kokea vain Sillanpään kertomataiteen yhteydessä.

Sillanpään kaltaisen suuren taiteilijan tuotantoon sisältyy monenlaisia ja keskenään ristiriitaisiakin aineksia. Sen puolen osuutta, jota tässä kirjoitelmassa on käsitelty, on *Elämän ja auringon* yhteydessä erityisesti korostettava. Tässä romaanissahan ihmisen suhde ”perusolevaiseen” on haluttu esittää pelkistetympin kuin myöhemmissä teoksissa, joissa taas taiteellisiin tavoitteisiin kietoutuva ongelma-
piiri sinänsä on monin verroin runsaampi.

LEEVI VALKAMA: *Über den Gebrauch des Wortes tunnelma (Stimmung) in F. E. Sillanpääs Werk "Elämä ja aurinko" (Das Leben und die Sonne)*

Ausgangspunkt der Untersuchung ist das Wort *tunnelma* selbst, dessen Vorkommen und Verwendung. Mit Hilfe von gewissen sprachlichen Mitteln wird in F. E. Sillanpääs Erstlingswerk "Elämä ja aurinko" das in Rede stehende Wort zu einem aktiven, äusserst effektiven Bestandteil der Sprache. Zusammen mit mehreren auf demselben psychischen Grund beruhenden, gleiche künstlerische Ziele anstrebenden Wörtern bildet es eine wichtige Schicht im sprachlichen Wortschatze des obenerwähnten Werkes. Die künstlerische Bedeutung dieses Wortschatzes ist begründet in einer impressionistischen Art und Weise des Wahrnehmens und des Verhaltens, die jedoch durch Sillanpääs tief empfundene biologische Lebensanschauung eine ihm eigene Prägung erhält. Die Voraussetzungen sowohl für die Verwendung als für die Bedeutung des Wortes *tunnelma* werden noch aus verschiedenen Schwinkeln — u.a. aus dem der Erzählungstechnik und der Zeitbehandlung — betrachtet. Das Mitwirken dieses Wortes sowie ihm nahestehender Wörter an der Gestaltung des Stiles tritt

jedoch erst dann endgültig zutage, wenn wir uns das künstlerische Lebensbild vergegenwärtigen, zu dessen Ausformung die Wörter beitragen. Dabei müssen wir Rücksicht nehmen z.B. auf Sillanpääs Streben über das Erfahrene und Gesehene hinaus nach einem gleichsam synthetischen Wahrnehmen derjenigen Erscheinungen, welche das Leben und das Dasein aufbauen, auf die Irrationalität und Rätselhaftigkeit des von ihm geschaffenen Lebens und auf den unlösbar mit seiner Kunst verknüpften Zug der Unität. Dieser hat vor allem einen eigenartigen und wirkungsvollen Anteil auch an der Gesamtkomposition des Romanes.